

שיש להם מעלה על מלאכי השרת. ושאל מה רבותיכו מין, מה שאין במלאכי השרת, והראיה שיש בידו להזיק ולהשליכו מסוף העולם עד סופו, מה שאין דרכם של מלאכי השרת.

טו גמ', שקליה לשושלתא מיניה ויהיב ליה עזקתא בלעיה. ביאר הבניהו, הדעוקתא היתה עשויה על שמו של שלמה לשמירה, ונתנה לבניהו לשמירה מפני "אשמדאי", וכחוזר בניהו עם אשמדאי, החזיר לשלמה את העזקתא. ועתה כשרצה אשמדאי להזיק לשלמה, ביקש ממנו את העזקתא, והוצרך לבלועה מפני שנתירא לפגוע בשלמה, מול השם שחוקק בגלוי בעזקתא.

טז גמ', וקא תבע ליה בנידתייהו. כתב הבן **היוודע**, דמהא דאשמדאי לא חשש לאיסור ביאת אשת איש. יש להוכיח, שביאת שד באדם אינו איסור, ומשום דלא חשיבא ביאה. דהרי כתב **האר"י** (ענין לעיל אות ו) דהיה שד יהודי, ובוודאי שמר על ההלכות דאם לא כן במה הוא יהודי. ועוד, דחזינן שנוהר משתיית יין המביא לזנות. וכן פסק **בשו"ת מהר"ם מלובלין** (סי' קט"ז). ועיין באות הבאה.

יז גמ', שם. עיין באות הקודמת. כתב **האור זרוע** (ח"ב הלכות עירובין סימן קמז), **מורי ה"ר יהודה חסיד זצ"ל** היה אומר, שהשדים מאמינים בתורה ועושים כל מה שאמרו חכמים. ושאלו ממנו, אם כן למה בא על אשת איש. והשיב, לפי שפעמים תעשה לו שלא כהוגן, ואפילו בלא ידיעתה. כדאמרין **בחולין** (קה:), הנהו שקולאי דהו קא דרו חביאתא דחמרא. בעו לאתפוחי, אותביה תותי מרובא, פקעה. אתי לקמיה דמר בר רב אשי, שמתיה, אתא לקמיה אמר ליה אמאי תיעבד הכי, אמר ליה, היכי אעביד, כי אותבוה באוניה. אמר ליה אפילו הכי, באתרא דשכיחי רבים לית ליך רשותא למיתב את שנית זיל שלים. דהיינו, שעל מנת כן קבלו התורה, שאם יזיק לו אדם אפילו בלא ידיעתו, שגם הוא יזיקנו.

יח גמ', לדמא דרישא וכו'. הקשה **המהרש"א** (בחדושי אגדות), אמאי כתבו ר' אשי ורבינא, לרפואות הנזכרים בפירקין, הא איתא **בברכות** (י:): שגנו חזקיה את ספר הרפואות, בכדי שיקשו רחמים, וחכמים שבחווהו על כך. ותיריך, דוראי ניתן הרשות לרופא לרפאות ולידע רפואות של כל החולאים, אלא שחשש לאינשי דלא מעלי שיבטחו ברופא ולא בה' יתב"ש ולכך גזוו. אך בדורות האחרונים שרבתה השיכחה, והותר משום "עת לעשות לה" הפרו תורתך" לכתוב את התלמוד, על אף שדברים שבעל פה אסור לכותבן. הותר נמי כתיבת הרפואות, כדי שלא ישתכחו. ועוד, כדי שלא יאמר המלעג על חכמי התלמוד, שהיו חסרים מחכמת הרפואה. ו**בעיני יעקב** (לקמן ע.)

תריך על פי מה שכתב **הרמב"ם** (**בפירוש המשניות** פסחים פ"ד מ"ט), שהיו בספר הרפואות דברים שהתורה אסרתם, כרפואה על פי הכוכבים. ונכתבו כדי לתלמוד, ולא שיעשו כן. אך בתרופות דהכא דמותר לרפאות בהם, מותר גם לכותבם. ו**באמונה ובטחון להחזון איש** (פ"ה אות ה), כתב, שגנו חזקיהו ספר הרפואות משום שדורו היה ראוי לעמוד במגדל עז ובאמונה ובטחון, ושלא להשתמש ברופאים. ולפי זה לא קשיא, דבזמן התלמוד כבר לא היו בדרגא זו, ולכך פירשו הרפואות לחולאים.

יט גמ', שם. כתב **בגליון הגרע"א** (י"ד שלו, א), דאיתא **במהרי"ל**, שאסור לנסות את כל הרפואות שבתלמוד, משום דאין אדם יכול לעמוד על עיקרן, ואם לא יעלו לרפואה, ילעגו וילגלו על דברי חכמים. חוץ מהלחש הדבוק ומנוסה, דאיתא **בשבת** (סז). דמי שיש לו עצם גברונו, מביא מאותו מין עצם, ומניח על קודקודו, ואומר "חד חד נחית בלע בלע נחית חד חד". **והים של שלמה חולין** (פ"ח סי' י"ב), כתב עוד, שהחרימו הקדמונים שאין לסמוך על רפואות התלמוד, כדי שלא להוציא לעז על חכמים הקדמונים, ולא ידעו שיש שינוי במקומות, וכל שכן בזמנים שהדורות פוחתים והולכים, ואם הראשונים כענקים אנו כיתושין. ועיין **בשדי חמד** (מערכת ר' כלל נ"ד).

דף סט ע"א

א גמ', וליחורו לכלבא בבביתא דעיניה. בתוס' **חכמי אנגליה** כתבו, דיש לגרוס וליחורו לכלבא, ופירושו כמו "יחד יתרו", ופירחו **בסנהדרין** (צד). דנעשה בשרו חידודין חידודין. דהיינו שידקרו את עיני הכלב. ו**המגדל דוד** (מצורף בספר "מבית מדרשו של מהרש"ל") פירש, דכך הוא הלחש, ו"ליחורו", הוא מלשון חור, שניקב את עינו של הכלב. ויש גירסא וליחורו, והיינו שיתייחד, ויהי נתקע חולי של שברירי בבבת עינו של הכלב.

ב גמ', וליתבי איהו מגוואי. ביאר **המגדל דוד**, שהוא יושב בביתו ושאר האנשים לא יהיו איתו אלא מחוץ לבית. אי נמי, שהוא יושב בקירוב למקום שצולין הזהב סומקא, והיינו מגוואי, ואנשים אחרים יהיו מאבראי, רחוקים מהאש. וכתב, דפירוש ראשון עיקר.

ג גמ', ליגדול פתילתא ולטמיש. והכי הוא לגירסת **רש"י** ד"ה **ונגדיל**. וציין **המגדל דוד**, דבספרים שלפנינו כתוב תרתי פתילתא, והכי מיסתברא דהלא שני נחירים יש לו.

ד גמ', שוכרא חרופא דטבת. כתב **המגדל דוד**, שיש מפרשים, "טבת" מלשון הטוב

והמשוּבָּח שבשכר, ויש מפרשים דהוא שכר הנעשה בחורף בחדש טבת. **ה גמ', ואי לא מכבדא קאתי ולית ליה תקנתא.** כתב בספר **הרוקח** הלכות טריפות (סימן שפא), הכבד שנימוקה טריפה, כדאמרין הכא, דאי מכבדא אתי לית ליה תקנה. וכתב **הבית יוסף** (י"ד סימן מא, ג), דכוונתו, דאפילו נימוק הכבד במקצתו, ונשתיירו ב' כזיתים, אחד במקום מרה, והשני במקום שחיה, טריפה. משום דנימוק גרע מחסרה. ועיין **בט"ז** (שם סק"ב). וכתב **הב"ח** (שם), דממה שכתב **רש"י** ד"ה **אימר אתמוחי אתמוח**, כולה כבדא ולא נשתייר הימנה כלום, משמע דסבר דכשיצא דם מהכבד, ודאי דקים לן דלא נשתייר הימנה כלום. דאי נשתיירו ב' זיתים, לא הוה נפיק דמא מפומא, ופליג על הרוקח, וסבר דאם נימוק הכבד ונשתייר הימנה ב' זיתים שלימים כשירה.

ו רש"י ד"ה עדיף, ממרו שבדומינא לשון מורי. כתב **המגדל דוד**, שפירוש זה קיבל רש"י מרבו, ומורי היינו המורה שלו, ואמר לו שבדמוניא, הוא מין עשב או סם. אבל **רש"י לעיל בד"ה חומתי פירש**, עשב, ממרו בלשון ארמי. והוסיף עוד, דאולי יש להגיה שתי תיבות, דהיינו "לישנא אחרינא" ממרו שבדמוניא, לשון מורה.

ז רש"י ד"ה אימר אתמוחי אתמוח, דרך קנה הכבד המחובר לקנה של ריאה. תמה **הפחד יצחק** (לאמפרונטי, אות ת' "תלתא קני הוו") דהמציאות מורה דאין חיבור בין הכבד לריאה, דהא חזינן, שכשחותכין הכבד כולו עם העורק שלו, או סמפונו הגדול, ומבדילין אותו מהריאה, הריאה עולה בנפיחה. ואילו קנה הכבד והלב היו מתפצלים מקנה הריאה, היה לרוח לצאת דרך שם, אחרי הפרדס מן הריאה, דנשאר שם נקבים גדולים. ותיריך **הקהילות יעקב בחולין** (סימן יז), דאף דבאדם בריא, אין דרך ממערכת הדם, למערכת האויר שבריאה, אבל אצל חולה, נעשות פרוצות במחיצות המפסיקות בין דם לריאה. וכן עינינו רואות, שחולי הריאה יורקים דם, ואין תימה שאם נמחה הכבד, מתקלקלים מערכות הגוף, ומיחוי הכבד הולך לריאה. ועיין באות הבאה.

ח בא"ד, שם [עיין באות הקודמת]. **בשו"ת חתם סופר** (י"ד סי' קמ"ד) ביאר ענין זה, שהריאה שהיא קרובה לפה, מוציאה המותרות והליחה הסרוחה דרך הפה, והכבד שהוא למטה, דרכו להוציא הפסולת שלו למטה, ואם אמנם נסתמו השבילין שלא יצא דם הכבד מלמטה, ומתעכב כל כך עד שמריבוי הדם חוזר למעלה, ועל ידי קנה הריאה יוצא מן הפה, מסתמא נאכל ונימוח הכבד לגמרי עד שנתרבה כל כך הדם בגוף.

ט תוס' ד"ה לברוקתי, וקשה דבבכורות וכו'. תריך **הרש"ש**, דיש לחלק בין אדם לבהמה, וכפי שחילקו **התוס' בחולין** (מב): ד"ה **ואמר**, דבהמה מיטרפא בנקיבת הקרום לחודיה משום דלית לה מזלא, אבל אדם דאית ליה מזלא בעי חסרון גולגולת, עם נקיבת הקרום.

דף סט ע"ב

י גמ', ליבקי שוכבא וכו'. הקשה **בשו"ת באר משה** (להר"מ דאנשווסקי, י"ד סי' נב), היאך מתרפא ממת והא אסור בהנאה, כדילפינן **בעבודה זרה** (כט). ותיריך, דהוה שלא כדרך הנאתן. ועוד תריך, דאפילו אי שלא כדרך הנאתן אסור. היינו דווקא, היכא שהיא רפואה טבעית, כגון שייף בגוהרקי דערלח, שנהנה מייד בזמן האיסור, אבל ברפואה סגולית, מסתבר, שתועלת הסגולה היא שאחר כך יתרפא מעצמו, ובוה האופן נראה שאין איסור מהתורה.

יא גמ', לא אתא לקמיה דמר אלא מרגיל בפת שחרית דמעליא לכלוי גופא. כתב **הב"ח** (או"ח קנה סק"ב), בשם **המרדכי הארוך**, שלא נהג בפת שחרית, וכן רבותיו. מפני ששמעו, שתועלת הפת שחרית, אינה אלא בתבואה הרחוקה מן היישוב, ולא שמעה קול תרנגולת, ולא קול מושכין באניות, והרגילין בה צריכין לאכלה תדיר בכל יום. ואי אפשר לעמוד באלו התנאים. והט"ז (שם סק"א) כתב, ומי שלא נותן לב לדבר זה ומקיים הדברים כפשוטן לא הפסיד כלום. ו**בשו"ת חכם צבי** (סימן טו) תמה, מאין להם דבר זה, ובודאי אין שומעין להם, שהרי בכל הפוסקים משמע פת כל דהוא. וכן מוכח בגמ', וביותר בסוגיין, דאי כדבריהם, תבואה זו נמי קשה להימצא, ואפשר שיותר קשה להימצא מחביתא דחמרא. ו**המגן אברהם** (שם סק"ג) כתב, דאין אלו אלא דברי נביאות ובגמרא לא משמע כן. וכתב דלולי דמסתפינא הייתי אומר שהשומע שמע וטעה, דאמרין **בשבת** (סו). דפותה הוי דלא שמע קול וכו', והוא סבר דפירוש זה קאי על פיתא כלומר פת שחרית. ועיין **באליה רבה** (שם סק"ב). וכתב **המלבי"ם** (עלה לתרופה אות ג), דפת שחרית אינו מענין הסעודה כלל, רק קינוח סעודה ולא בקביעות ושיעורו בכיצה.

ועיקר הסעודה, לתלמיד חכם בשישית, ושאר בני אדם ברביעית, וכתב, דהטעם דאין זהירין בפת שחרית, משום דאיתא **במסכת דרך ארץ רבה** (פרק שביעי) לא יאכל אדם עד ד' שעות וכו'.

יב גמ', נישתי תרתי ותלת בחמרא. הקשה **השיח השרה**, והא מין טמא הוא. ותיריך, דשמא יש מין טהור, או, דלעכו"ם קאמר. או, שנותנו לתוכו ליתן טעם ואינו שותהו ממש והוי נותן טעם לפגם, או, שמייבשו עד שאין ראוי לכלום. או, דמיירי בחולה שיש בו סכנה.

(ח) גמ', חמשה קרובים למיתה יותר מן החיים ואלו הן, אבל ועמד וכו' ישן ועמד, שימד מיטתו ועמד. כתב הרמ"א (שולחן ערוך אורח חיים סימן א), דמצי שיעור משנתו, יקום בזריות לעבודת בוראו. וכתב המגן אברהם (שם סק"ג) דלאו דווקא מיד, אלא יהא מעט כדאיתא הכא.

(ט) תוס' ד"ה חמשה קרובין למיתה, משמע דאפילו עושה אחד מהן בלבד, מדלא קאמר דבעינן כסדרן. והקשה הפרי מגדים (או"ח סימן א אשל אברהם סק"ג), מה הראיה, דלמא ששה כסדרן, וחמשה אפילו שלא כסדרן, אבל דווקא כל חמשה יחדיו. ותירץ המגן גיבורים (שם בשלטי הגיבורים סק"א), דהתוס' דייקי, מלשון הגמ' גבי ששה, העושה אותן מיד מת, משמע שעושה את כולן דווקא, וכן דייק מרש"י ד"ה העושה אותן, שכתב, כולן כאחת, מה שאין כן בחמישה דברים. אמנם עיין במגדל דוד שנסתפק בכונת רש"י אי פליג אתוס'.

(י) גמ', פחד דכתבי לבי סחרחר וכו'. ביאר המהרש"א (בחידושי אגדות), דדרך הפוחד שיצא לכו, ולזה אמר לבי "סחרחר", על דרך לך לך אמרינן לנוירא "סחור סחור", לכרמא לא תקרב. דהיינו, שהכפל מורה שהנויר ירחיק עצמו מחרם. וכך תפרש כאן, סחרחר, שהלב מתרחק ממני מפחד, ועל ידי זה עזבני כוחי.

דף ע"ב

(יא) גמ', ור' יוחנן אמר אין כותבין. כתב הפני יהושע, דלכאורה הטעם דבעינן שיהיה שפוי בשעת הכתיבה, משום שהסופר צריך לכתוב בשליחות הבעל, וכשהבעל מטורף בזמן הכתיבה ואינו ראוי לכתוב, הסופר שהוא שלוחו, נמי לא מצי לכתוב, דהרי שלוחו של אדם כמותו. ואם כן קשיא לשיטת התוס' לעול (כב): ד"ה והא, דלא בעינן שליחות בכתיבה, אמאי פסלינן הכא. ותירץ, על ידי שחידש מעצמו, דדרשינן מקרא ד"וכתב ונתן", דבעינן שיהיה הגט ראוי לנתינה בזמן הכתיבה. והקשה בחידושי הגרע"א, דלדבריו בעינן שיהיה ראוי כל הזמן שבין הכתיבה לנתינה, וכדכתב הטור (אהע"ז קג) לענין פסול מחובר, דבעינן שלא יחברו כלל בין כתיבה לנתינה, ויליף מ"וכתב ונתן". ואילו בשולחן ערוך (אהע"ז רכא ס"ב) מבואר, דבנשתטה הבעל בין הכתיבה לנתינה, הגט כשר.

(יב) גמ', שם. הקשה התוס' הרא"ש, לדברי ר' יוחנן, היאך כותבין גט לכשישתפה הבעל, הרי כיון שנשתטה בנתיים בטלה השליחות, וכדמצינו בסנהדרין (מו). דיחוי לענין קרבן, ומצינו בירושלמי (פירקין ה"א) דמדמי גט לקרבן, שכתב, דמיחלפא שיטתיה דר' יוחנן וריש לקיש לגבי חטאת אחר שהשתמד או השתטה, דלר' יוחנן נדחית חטאתו, ולא לריש לקיש. ותירץ, דהא דמדמה לזה בירושלמי היינו בעוד שאחזו הקורדיקוס, כי היכי דהוי דיחוי לענין קרבן, הוי דיחוי לענין גט. אבל לאחר שנשתפה, נהי דלענין קרבן אינו חוזר ונראה, לענין גט לא הוי דיחוי. משום דידעינן דניחא ליה כאילו עושהו שליח עתה.

(יג) גמ', במאי קמיפלגי וכו'. ביאר הזרע יצחק, דאף דפליגי בפירוש המשנה. כיון שאפשר לפרש בה את שני הפירושים, שאלה הגמ', מה יסוד שיטתו של כל אחד מהם, שהכריחו לפרש המשנה באופן שפירש.

(יד) גמ', ור' יוחנן מדמי ליה לשוטה. כתב הרמב"ם (פ"ב מגירושין ה"טו), אמר לכתוב גט, ונבעת, ממתניין עד שיבירא. ואם כתבו ונתנו קודם שיבירא הרי זה פסול. וכתב הכסף משנה, דמדלא כתב דהגט בטל, משמע שהפסול אינו אלא מדרבנן. והקשה, מאחר שר' יוחנן מדמהו לשוטה, שכל מעשיו לית בהו מששא. ועל כן גט שנכתב בעוד שהבעל שוטה, אינו כלום וכלשון הטור (שם). אמאי מיפסיל רק מדרבנן. ותירץ, שדווקא שוטה שאין ריפויו בידיו פסול מהתורה, מה שאין כן באחזו קורדיקוס, אף לר' יוחנן יש לומר דפסול רק מדרבנן, משום דסמיא בידן. וגם לא מיסתבר, דלריש לקיש יהיה כשר לכתחילה, ולר' יוחנן פסול אף בדיעבד. אמנם בביאור הגר"א (ש"ע אהע"ז קכ"א ד') כתב, דלא כהכסף משנה, והרמב"ם והטור סתמו ולא חילקו. אלא שאף בנשתטה המשלח לגמרי, לדעת הרמב"ם אם כתבו ונתנו קודם שיבירא. פסול מדרבנן. ועיין באות הבאה.

(טו) גמ' שם, עיין באות הקודמת. והקצות החושן (סימן קפ"ב ס"ב), ביאר דהרמב"ם והטור, דנחלקו בגדר השליחות. דלדעת הרמב"ם השליח נהיה ממש במקום המשלח והוא בעל המעשה, ומכיון שהוא בר דעת, יכול הוא לגרש. והטור סבר, שהמשלח הוא בעל המעשה והשליח הוא כידא אריכתא, ולהכי בנשתטה המשלח הגט בטל. והקהילות יעקב (סימן כ') כתב, דלכולי עלמא השליח כידא אריכתא, ונחלקו בדין שוטה. דלהרמב"ם, חסרונו של השוטה שאין דעת בפעולותיו, והכא איכא דעת על ידי השליח. והטור סבר, שאין מעשה השוטה כלום, אפילו אם עושהו בדעת, ולהכי בנשתטה המשלח לא מהני מעשה השליח. ועיין בחידושי רבי שמואל רוזובסקי (סימן יב סק"ג).

(טז) תוס' ד"ה ומי אמר, בתוה"ד, דבשעה שאמר כתבו אכתי דעתיה צילתא היא וכו'.

(יז) גמ', דשכיב בשבתא. ביאר בהגהות רבי אייזיק חבר, דידוע כי בשבת שולט כוכב שבתאי, והוא שולט בטחול שבאדם, ולכך, מי שמת בשבת כוכב שבתאי שולט בו, ולהכי מסוגל להקטין הטחול.

דף ע"א

(א) רש"י ד"ה הואיל ואמר מר, שהתמרים יפין לגוף כל כך. והרמב"ם (פ"ד מדעות ה"י) כתב, ויש מאכלות שהן רעים ואינן כמו אלו, והם עוף המים ובני יונה הקטנים והתמרים. והקשה העלה לתרופה (הובא בספר הליקוטין הוצאת שבתי פרנקל שם), שהוא נגד גמרא דידן. ותירץ, על פי דאיתא בתענית (ט): גבי עולא, דאיכלא לבבל וחזא מלא צנא דתמרי בזוא וכו'. ומתחילה סבר דטובים הם לעיכול, ולכך תמה על בני בבל שאינם מתמידים לעסוק בתורה. אבל לאחר שהתמרים ציערהו, וראה שרובם רעים, שמולידים דם עכור ומוזיק לזכרון ולחריפות, תמה, על מצאות תלמידי חכמים בבל שאין התמרים מוזיקין אותן.

(ב) גמ', אכול שליש ושתה שליש והנח שליש שאם תכעוס תעמוד על מילואך. כתב הרמב"ם (פ"ד מדעות ה"ב), לא יאכל אדם עד שתתמלא כריסו, אלא יפחות כמו רביע משבעתו. והקשה העלה לתרופה (הובא בספר הליקוטין הוצאת שבתי פרנקל שם), שהוא נגד גמרא דידן. ותירץ, דיש שני מיני שביעה, א. עם מילוי הכרס. ב. בלא מילוי כרס, ובהא אמר אליהו שיאכל רק שליש משיעור, כי אין שביעה תלוי במילוי הכרס, ומוזה השיעור שהוא שיעור שביעה צוה הרמב"ם להפחית רביע. ובנמוקי מהרא"י (הובא שם) תירץ, דכוונת הגמרא דבין אכילה ושתיה יהיה שליש וכדחוינן בתוס' נדה (כד): ד"ה אכילתו, [וכנראה שזו כוונת הגרע"א בגליון הש"ס דציין להאי תוס'], והרמב"ם איירי באכילה לחוד שהוא כמו רביע.

(ג) גמ', סעודה שהנאתך ממנה משוך ירך ממנה. כתב בספר אורחות צדקים (שער התשובה), הגדר המעולה להכנת היצר, הוא רעבון הנפש. למעט התענוגים וההנאות במאכל ובמשתה. רק שיהנה מן הריח הטוב, ומן רחיצת חמים, לפי שהחמים ערבים עליו. והמאכל המועט יהיה מתובל ומתוקן יפה בעבור שיערב עליו, ותהיה נפשו מקבלתו ומתפייסת במעט ממנו. ולעולם יניח מעט מכדי צרכו ומהשלמת תאוותו. ולא ישתה יין כי אם מוזג, כדי שלא ישתכר. ושתיה תקנות יש בענין, א. שלא תזיקנו אכילתו. ב. היא כניעת היצר ושבירת התאוה. ואין צריך לומר, שישמור אדם עצמו מן המאכלים שהוא מכיר שהם מוזיקים אותו, כי האוכל דברים שמוזיקים אותו, ואפשר לו במאכל אחר, הרי הוא פושע בגופו, מפני שהולך אחר תאוותו, ואינו חושש על אבידת גופו. והרי זוהי דרך יצר הרע ועצתו, שמסיתו מדרך החיים אל דרך המות.

(ד) גמ', דשתי טיליא חוירא וכו'. כתב התשב"ץ (ח"א סי' פה), שהוא יין אדום שנתקלקל ונעשה לבן.

(ה) גמ', מעליא דכולהו סומקא ריתחנא וכו'. כתב המרדכי פסחים (פ"ה), דייך לבן בריא לגוף יותר מן האדום. והמהרש"א (חידושי אגדות כתובות ק"א: ד"ה שמתאמר), הוכיח מהתם, דהאדום הוא משובח מן הלבן וכדכתב (משלי כג, יא) "אל תרא יין כי יתאדם וגו'", אלא שהוא אינו בריא לאדם כמו הלבן, ולכך הלבן מוקדם לברכה.

(ו) גמ', הבא מבית הכסא אל ישמש מטתו וכו' מפני ששד בית הכסא מלוה עמו. כתב המור וקציעה (סימן ג, דף ד: בד"ה ואמנם), שדוקא בימיהם שהיו מתרחקים מן הישוב להפנות בשדות, היה הנפנה שם, בסכנה עצומה, מהשד של בית הכסא, ולכך היו צריכים שמירה יתירה, ולבקשת רחמים באמירת התכבדו מכובדים וכו'. אבל במקומות מושבותינו, שהבתי כסאות אצל הבתים, ובמקומות ישוב של בני אדם, לא שכחו מוזיקים, ומשום הכי נהגו שלא לאומרו, [ועיין עוד תוס' יבמות (קכב): ד"ה רחזו ליה]. וגם האר"י שציוה לאומרו, יש לומר, שלא אמר כן אלא במקומות שבתי הכסא קבועים בשדות, כמו בזמן התלמוד, ולא בבית הכסא שבמקומותינו. וכתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"א סי' ס), דלפי מה שכתב בהקדמת הזוהר הקדוש (דף י"ב ע"ב), דרוחא חדא אית בכל בית הכסא דעלמא, דשריא תמן, ואתהני מההוא לכלוכא וטינופא, ומיד שרי על אצבעין דידוי דבר נש. וכן כתב האר"י ז"ל (בשער מאמרי רשב"י פרשת תצוה, והובא בספר בן איש חי (ר"פ ויצא), בבתי הכסא שלנו שהם נקיים תמיד, מפני שקבוע שם סילון של מים, שעל ידי לחיצת יד וזרמים מיד מים רבים, ומנקים את האסלא מכל טינופת, אין עליהם דין בית הכסא, דהאי רוחא לא מתהני אלא מלכלוכא וטינופא, ובאין טינופת ולכלוך, הרוח חלף הלך לו.

(ז) גמ', שלשה דברים מתישין וכו'. ביאר המהר"ל (חידושי אגדות), שיש באדם שלשה כחות העלולים להיחלש. א. כח הגוף, ב. כח הנפש, ג. כח נבדל [רוחני], שהוא השכלי. ואמר, כי החטא מחליש כח הנבדל, כי אינו מקבל חולשה מצד עצמו, מפני שהוא נבדל. והפחד מחליש את כח הנפש, כי השמחה היא כח הנפש והפחד מחליש השמחה. והדרך מחליש כח הגוף, כי התנועה הוא כנגד הגוף, ומי שהוא בעל גוף קשה עליו התנועה.

דהא ודאי לא גרע מהרכנה. ועיין בפני יהושע שכתב גם הוא יישוב לקושיית הרשב"א. (ג) תוס' ד"ה אמר רבי זירא, וי"מ דאמתניתין לא קשיא וכו' היינו אלם שאינו שומע דהיינו חרש. הקשה הגרע"א (בגיליון הש"ס). וכן הפני יהושע, מאי סלקא דעתך דאיידי בחרש, ואיצטריך למעוטי מ"אם לא יגיד, תיפוק ליה דחרש שאינו שומע ואינו מדבר לאו בר עונשין הוא, דלא שייך במצוות, כמו שוטה וקטן. ותיריך הפני יהושע, דהא דחרש לא שייך במצוות לאו הלכה פסוקא היא, דבירושלמי תרומות (פ"א ה"א) מיייתי תנאי, דחרש שייך בכל המצוות, וקידושו קידושין גמורין. וכן איתא ביבמות (ק"ג), דאשת חרש לר' אלעזר, חייבין עליה אשם תלוי, דמספקא ליה אי דעתא צילותא אית ליה. ולדידהו שפיר בעינן למעוטי חרש מעדות.

(ד) תוס' ד"ה והא, בתוה"ד, אמירה ודאי לא הוי אלא בפה. הקשה הרש"ש, הא כתיב בדברי יומים (ב, ב), ויֵאמֶר חירם מלך צר בכתב. ותיריך, דשאני התם דכתיב בהדיא "בכתב". עוד הקשה מקרא (שמות יח ו) ויֵאמֶר אל משה אני חותנך יתרו בא אליך דאיכא מאן דאמר במדרש, אגרת שלח לו.

(ה) גמ', תנאי היא וכו'. הקשה הפני יהושע, מצאי טעמא לא הקשתה הגמ' אדרב, לימא הלכה כר' שמעון בן גמליאל. ותיריך, דרב כותבין ונותנין אתא לאשמועינן. דאי מדר' שמעון בן גמליאל דאמר, הוא כותב והן חותמין. הוי משמע דלא התיר בחרש שמצוה בכתובה, אלא לענין החתימה, משום דאי אפשר בענין אחר, וגם משום דעיקר גריעותא דחרש, משום דבעינן שישמעו קולו שמצוה לכתוב ולחתום לשמה. ואם כן, ר' שמעון בן גמליאל דסבירא ליה כר' אלעזר דעדי מסירה כרתי, ולא בעי חתימה לשמה אלא מדרבנן, היקל רק בחתימה, אבל רב היקל אף דכותבין ונותנין.

(ו) גמ', בחרש מעיקרו. כתב החכמת שלמה, דהאי מעיקרו לאו דווקא, דאם כן לא היה בא לידי כתב. אלא, שנתחרש בקטנותו קודם שבא לידי דעת המיושב. והרש"ש העיר על דבריו, דבזמנינו דנמצא שמלמדים לחרשים מלידה ידיעת הכתיבה, אתי שפיר אף בחרש מעיקרו. ועיין בשו"ת דברי חיים (אהע"ז סימן עב).

דף עא ע"ב

(ז) גמ', דבר תורה שוטה מתגרשת. כתב החכמת שלמה, דאיתא ביבמות (ק"ג), דאיידי ביכולה לשמור את גיטה אלא שאינה יודעת לשמור את עצמה, דאי אינה יודעת לשמור את גיטה, מדאורייתא אינה מגורשת, וכמו שפירש רש"י לעיל (סד:). דילפינן לה מ"ושלחה".

(ח) תוס' ד"ה אי נמי, בתה"ד, אביי נמי דייק עולמית וכו'. הרמב"ן תירץ, דשמא אביי הודה לבסוף לרב פפא, ומיהו ר' יוחנן לא מידחיא.

(ט) מתני', אמרו לו נכתוב גט לאשתך. כתב בחידושי החתם סופר דהדית בהא מתניתין, דאפילו בגוונא דחיישין שתודקק ליבם, ואומרים לו נכתוב גט לאשתך, ולא משום קטטה, אלא לטובת האשה. דהשתא לא שייך בזיון דבעל שמגרש נשיו, צריך שיאמר לסופר שיכתוב. או משום דמילי לא מימסרן לשליח, או משום דאיכא בזיון דאינו כותב בעצמו. והקשה, לאלו שגרסו את פרק מי שאחזו לפני פרק האומר. אמאי לעיל (בט). לא הקשתה הגמ' ממתניתין שקדמה למתני' דפרק האומר דקמשי מינה. ותיריך, דהוה אמינא, דדווקא כשהם אומרים לו נכתוב, והוא לא עלה בדעתו לגרש, נתרצה לגרש דוקא על ידיהם, ולא שיעשה השליח שליח. אבל כשהוא מדעתו מהדר אחר שליח, הוה אמינא, דכשם דניחא ליה לעשות שליח, כן השליח יעשה שליח. לכך פריך ממתניתין דהאומר, דמהדר אשליח. אלא דאכתי איכא למימר להיפך, דכשהוא מהדר אחר שלוחים, יש לומר דבאלו חפץ ולא באחרים, לכך הוצרך התנא להשמיענו מתניתין דהכא, דאף על פי כן אינו גט.

(י) מתני', ונתנוהו לו וחזר ונתנו לה. ביאר הפני יהושע, דקמשמע לן בהא דחזר ונתנו הוא בעצמו, דאף על גב דהשתא ליכא למיחש לבזיון דבעל מאחר והוא עצמו נתן, אכתי אמרינן דכיון דמעיקרא היה מקום לקפידא לחול, בטלה השליחות או דנפסל כמאן דאמר דמילי לא מימסרן. ובהגהות מים חיים ביאר, דהא דתנן "חזר", היינו שהבעל חזר בו מדברו הראשון, וחפץ לגרשה כדון, ובהא חדית דלא מהני.

(יא) רש"י ד"ה אמרו לו, לבריא וכו'. כתב המאירי דמייירי ביוצא בשיירא, ובכהאי גוונא יכולים גם לתתו לה. וכתבנן לעיל (סה:).

(יב) מתני', הרי הגט בטל וכו'. כתב הפני יהושע, דמשמעתיך מוכח, דכל שלא אמר לסופר כתוב ולעדים חתומו, הגט בטל לגמרי. דאי לאו הכי, מאי מקשה דיוקא דרישא וסיפא דמתניתין אהדי, דאיכא למימר, בכתבו הוי בטל, ובאומר לסופר כתוב ולעדים חתומו הוי עיקר מצוותו לכתבילה, ומאי דביני ביני אסור לכתבילה או פסול מדרבנן, אבל לא בטל. עוד כתב, דמשמע בפשיטות דהוא הדין כשאמר לסופר כתוב, ולא אמר לעדים לחתום, וכן להיפך, נמי בטל. והקשה, כמאן אזלא מתניתין, אי כר' אלעזר דאמר עדי מסירה כרתי, אמאי בטל כשלא אמר לעדים חתומו, הא אפילו אם חתמו אחרים, נהי דלא מקרי לשמה, הא אסקינן לעיל (ד). דלא בעינן עדי חתימה לשמה אלא

ועל שעת נתינה וכו'. הקשה הזרע יצחק, דלכאורה לשון הגמ' "וכחישותא הוא דאתחילה ביה". דהיינו דאהתחלה שהיא שעת השחיטה איירינן, משמע דלא כדבריהם. ותיריך, דקושיית הגמ' היתה, ממה שרצתה להוכיח דדעתיה שגישתא, מהא דלא הוציא מתחילה דבר בפיו. ולכך קאמר דכחישותא הוא דאתחילה ביה, אבל אין הכי נמי הגמ' מתייחסת לשעתה נתינה שהיא היתה הקושיא.

(יז) גמ', והאמר רב יהודה אמר שמואל וכו' ותניא ראוהו מגויד או צלוב וכו'. הקשה הרשב"א, למה לי להדורי בתר הא דשמואל, ליקשי ליה מגופא דברייתא דקתני ראוהו מגויד או צלוב, דשמואל גופיה מההיא ברייתא אמרה, ובירושלמי נמי מההיא ברייתא הוא דמקשה ולא מדשמואל. ותיריך, דבשחט שנים משמע להו דהוי דעתא שגישתא כמו קורדיקוס. מה שאין כן בגוונא דברייתא. אי נמי, משום דבעי אגב אורחיה לאשמעינן טעמא דאינו גולה על ידו. והתפארת יעקב כתב, דבגוונא דברייתא יש לומר, שעדיין יכול לדבר, ולכך מועילה רמיותו. מה שאין בשחט, שאינו יכול לדבר, הווי כמי שאחזו קורדיקוס, והא דמקשינן נמי מברייתא, היינו משום דמסתמא גם התם איירי בכהאי גוונא.

(יח) גמ', חיישין שמה הרוח בבלתו אי נמי וכו'. פירש רש"י ד"ה הוא קירב, בסוה"ד, אבל מ"מ סופו למות. וכתב הפני יהושע, דכוונת רש"י לבאר, מדוע מעידין עליו. וביאר, דלפי פשוטו היינו משום שדרכו לפרכס. אי נמי לפי מה שפירש הפני יהושע, דאפילו בלא פירכוס ובלבול הרוח, סופו למות בודאי. ועוד, דלענין שמעדין עליו להשיא את אשתו לא משכחת אלא כשברה, ואם כן בודאי מעידין עליו שמת, שהרי בבלול הרוח, ולא יואיל לו ביתא דשישא.

(יט) תוס' ד"ה חיישין, דווקא בגלות וכו' ושמא יש שום דרשא. בתוס' הרא"ש נקט נמי לקרא דכתיב גבי גלות "ויפל עליו וימת", וכתב, דמשמע מקרא דמה שהפיל עליו גרם לו המיתה ולא דבר אחר. עוד כתב, דאף דגבי מזיד כתיב "מכה איש ומת", לא משמע ליה דמן הכאה דווקא מת. עוד תירץ, דגבי גלות כתיבי קראי טובא, ומיתורא קדרשינן. והגרע"א (בגיליון הש"ס), ציין לתוס' בשבועות (לד). ד"ה על פי, שתיירצו כשינויא בתרא דהתוס' הרא"ש.

(כ) תוס' ד"ה בודקין, פי' וכו' דהיינו ששה. (אזיל אלעיל סו: במתני'). כתב התוס' הרא"ש, דלדעת רש"י די ששואלים אותו ג' פעמים, וכן כתב הכסף משנה בשיטת הרמב"ם (פ"ב מגירושין הט"ז).

(כא) תוס', ד"ה דבי רבי ישמעאל, כתב התוס' הרא"ש, דגם לדידיה היינו בסירונין. והא דלא סגי בסירונין סתמא, משום דלא חשיב האי בדיקה חכמה, אם לא שתהיה נכרת חכמתו בדברים אחרים. והביא דבירושלמי מפרש, דאומרים לו נכתוב גט לאשתך והוא אומר אין, לאמך והוא אומר לאו, לאחותך והוא אומר לאו. נוכן נראה פירוש תוס' דידן]

(כב) גמ', וליחוש דילמא קורא אחדיה א"נ חמה אחריה. הקשה הרשב"א, מאי פריך, וכי בשביל כך נכתוב הגט, ואם נחמיר עליו ולא נכתוב למאי חיישין. וליכא לפרושי, דאייירינן בגוונא דפשטה ידה וקבלה קדושין מאחר, וניחוש להצריכה גט משני, ואם מת חולצת ולא מתיבמת, הא במתניתין כותבין ואין כותבין קתני. וכתב בשם התוס' (והוא בתוס' הרא"ש) דהכי פירושו, היה לנו לבדוק בדברים אחרים כדי שלא לעגן את אשתו, דאפשר דבבדיקה זו אנו מעגנין אותה שלא כדון. וכן פירש החכמת שלמה בדברי התוס' ד"ה וניחוש. אבל המהרש"א פירש כוונת התוס', דאמאי הך בדיקה דרבי ישמעאל עדיפא ליה מבדיקה דתנא קמא דמתניתין, כיון דהא ליכא למיקם עלה דמלתא שפיר, גם אם לא יכוין, דבימות החמה יש לנו למתלי להקל, משום עגון דקור אחדיה, ובימות הגשמים דחמה אחדיה.

דף עא ע"א

(א) גמ', אמר רב יוסף מאי קא משמע לן תנינא. הקשה המהרש"א (במהדורא בתרא), מאי קמקשי רב יוסף. דלמא רב אתא לאשמועינן, דדווקא חרש, שיכול לדבר מתוך הכתב מהני, לאפוקי הרכנה דלא. ודוחק לומר דהא נמי נשמע מדיוקא דמתניתין, דקתני אילם, דמשמע הא בחרש לא סגי בהרכנה. דאם כן, אף שינויא דמשנינן דאילם עדיף יותר מחרש אינו כלום, דהשתא תקשי טפי, דנשמע מדיוקא דמתניתין דלא כרב, דאמר, דגבי חרש כותבין. אלא ודאי דמתניתין דנקט אילם אתי לאשמועינן דאף באלו צריך בדיקה, ואם כן הדרא קושיא לדוכתה, דגם לסברת המקשן נוכל לומר כן.

(ב) גמ', שם. התוס' רי"ד ביאר לקושיית רב יוסף. דכיון דתנן במתניתין דסומכים על רמזיו, אין לך רמז גדול מכתב ידו. אמנם הרשב"א הקשה, דאדרבה רמזיו עדיפא מכתובה, כיון דרמזיה חשיב כדבור, וכדאיתא בירושלמי (בפירקין ה"א), היא הרכנה היא שמיעת קולו, ולקמן (עב). נמי איתא, דקולו לאפוקי דרב כהנא אמר רב, ולא להרכנה דמתניתין. ותיריך, דהשתא סבר רב יוסף דכתיבה עדיפא מרמזיה, ומאן דמתריך למאי דסבירא ליה, מתריך. והחזון איש (אהע"ז סימן פה) כתב, דרב איירי בכותב לפנינו,

(ה) **גמ'**, ישמעו לאפוקי ממואן דאמר מודה ר' יוסי. המהרש"א (במהדורא בתרא), הקשה בשם המהר"י בן לב, שמא נקט "ישמעו" משום שהוצרך לומר "קולו", וכולה אתי לאפוקי מדרב כהנא. ותירץ המהדורא בתרא, ד"מישמעו" לחודא, נשמע לאפוקי מדרב כהנא, שאינו נשמע רק כותב, ואם כן קולו למה לי, אלא וודאי ישמעו אתי למיעוט אחר.

(ו) **מתני'**, זה גיטך אם מתי וכו' לא אמר כלום. דקדק הפני יהושע, במאי איירי, אי בדלא כפליה לתנאיה, הא קיימא לן דלא הוי תנאי כלל והתנאי בטל והמעשה קיים, ואם כן אין כאן גט לאחר מיתה. ואי בדכפליה ואמר נמי, אם לא מתי לא יהא גט. אמאי לא אמר כלום, הא אביי מסיק לטעמא דלא אמר כלום, משום דלא אמר מהיום, כמאן דאמר לאחר מיתה דמי. וכיון דמפיק ליה משום תנאי, היאך דמי כלאחר מיתה. וכן נראה מלשון הרמב"ם (פ"ט מגירושין ה"ב). ותירץ, דלעולם איירי בדלא כפליה לתנאיה. ומכל מקום לא אמרין תנאי בטל ומעשה קיים. דכיון שלא אמר מהיום, הוה כמאן דאמר לאחר מיתה, ואין כאן לשון תנאי, אלא קביעות זמן לכשימות.

(ז) **רש"י ד"ה זה גיטך מחולי זה**, משמע מחולי זה ואילך וכו'. ובתוס' ר"ד כתב דא"א מתי" דקאמר בתחילה, קאי דהיינו דאמר אם מתי תחולי זה. וכן ביאר בחידושי הריטב"א (מכתב יד) דהקשה, דלפירוש רש"י משמע, דאם עמד הוי גט, דהא כוונתו מחולי זה ואילך, והרי פסיק ותני "לא אמר כלום", דמשמע אף אם עמד, ככל גונו דמתניתין.

(ח) **מתני'**, זה גיטך לאחר מיתה לא אמר כלום. פירש התוס' יום טוב, דאינו מקרה נוסף, אלא קמפרש לתרי בני דרישא דהוה כלאחר מיתה ומשום הכי לא מהני. אמנם הרש"ש כתב, דאף דהאי גוונא אתי בקל וחומר מאם מתי, נקיט לה משום סיפא דאם אמר מהיום, דיש חילוק ביניהם.

(ט) **תוס' ד"ה מהיום אם מתי**, כתב ר"ת, אם מת בו ביום לא ידענא מאי אדון בה. ביאר הפני יהושע, דאף דבכל גיטי שמתגרשת ביום הכתוב בו, לא מספקא לן אי מתגרשת בתחלת היום, או בסופו, אף דלא כותבין שעות. דכיון דמתגרשת משעה שבא גט לידה, ליכא למיבעי. אבל במהיום אם מתי, שאין הגירושין נגמרים משבא לידה, איכא לספוקי. ולא מיבעיא לר' יהודה דאמר להלן, דהרי היא כאשת איש לכל דבריה. אלא אפילו לר' יוסי דאמר מגורשת ואינה מגורשת, מכל מקום לא נגמר הגט מייד. ומטעם דאייתא בתוס' לקמן (עג): **בר"ה אמר**, דמסתמא דעתו לאחר הגט כל מה שיוכל, נסתפק ר"ת.

(י) **מתני' מהיום ולאחר מיתה וכו'**. פירש רש"י ד"ה מהיום. דמספקא לן אי תנאה הווי וכו' או חזרה הווי שחזר בו ממה שאמר היום וכו'. הקשה בחידושי הגרע"א כיון דעל כרחק מיירי דכפליה לתנאה. אם כן, ודאי הוי תנאה ולא חזרה. ותירץ, דלעולם מיירי דלא כפל, ומכל מקום מספקין בלשון ד"מהיום ולאחר מיתה", דאם הוי תנאי, הרי התנאי בטל והמעשה קיים, וכדין תנאי שאינו כפול, אבל אם הוי חזרה, אינה מגורשת כלל דאין גט לאחר מיתה. אמנם כתב, דלשון רש"י לא משמע כן.

(יא) **רש"י ד"ה ור' הונא כר' יוסי**, בסוה"ד, דאם לא נתן לו הגוף מעכשיו למה נכתב זמן בשטר המתנה. תמה הפני יהושע, אם כן, לא דמו גט למתנה, דהא בגט לא שייך האי טעמא כלל, דבלאו הכי צריך לכתוב זמן בגט דגט שאין בו זמן פסול, כלקמן (פז). ותירץ, דבגט לא נצרך רש"י להאי טעמא, דכיון דאמר "אם", דמשמעו לשתי פנים, או תנאי או חזרה וכדאייתא בגמרא. וכיון דסבר כר' יוסי דזמנו של שטר מוכיח עליו, שפיר מתפרש ה"אם" כלשון תנאי. מה שאין כן במתנה דמיירי "בלאחר מיתה" ואין לו ב' משמעויות, מהיכי תיתי לומר דזמנו מוכיח לדחוק דהא דקאמר לאחר מיתה, דחזור בו, הא קימא לן דיד בעל השטר על התחנתה. לכך נצרך רש"י לפרש דזמנו של שטר מוכיח, והיינו שאם לא נתן לו הגוף מעכשיו למה הוצרך לכתוב הזמן בשטר. ועיין במהרש"א כתובות (ב): דהקשה כקושיית הפני יהושע ותירץ, דלענין תקנת זמן סגי אם יכתוב שבוע או שנה. והמהר"ם שיף (שם) תירץ, דכיון דחל לאחר מיתה הוא גופא הזמן. ועיין נמי בתורת גיטין.

(יב) **תוס' ד"ה הכי אמר רב**, אין זה אלא לשופרא. הקשה המהרש"א, אי גרסינן התם רב ולא רבא, איכא למימר שפיר דלא סבירא ליה דהלכה כר' יוסי בעל פה, ותו לא איצטרך למימר התם משום שופרי דשטרי.

דף ע"ב

(ג) **תוס' ד"ה, אי א"ר יוסי**, אם וכו' כיון שאין כתוב בו מהיום. ביאר הפני יהושע, דכוונתם דכיון שלא כתוב בו מהיום. מספקין, שמא לא אמר ר' יוסי זמנו של שטר מוכיח, דאפשר שמבטל בדיבורו הוכחת זמן השטר. וכתב, דלהמבואר ברש"י ד"ה בעל פה נראה, דאפילו בכתב מהיום, יש לומר שמבטל בדיבורו והדר ביה.

(יד) **גמ'**, ומי מספקא ליה והתנן הרי זה גיטך אם לא באתי וכו'. הקשה הפני יהושע, מנא ליה דבהיא מתניתין אמר לה התנאי בעל פה, דלמא כתב לתנאי בגוף הגט. וכן הקשה אהא דקמייתא מרבא, "הרי זה גט אם מתי ושאיני מת, הרי זה גט". ותירץ,

מדרבנן, דהוה ליה כמזויף מתוכו, אבל גט בטל לא הוי. ואי כר' מאיר דעדי חתימה כרתי, מאי פסול כשלא אמר לסופר כתוב, והא אפילו מצאו באשפה כשר. ותירץ הבית שמואל (אהע"ז קכ"ג א'), דמתניתין בשיטת ר' יהודה דלעיל (כג), שמצריך כתיבה וחתימה.

(יג) **רש"י ד"ה דאמר מילי מימסרן לשליח**, דרך ארץ הוא וכו'. הקשה בחידושי החתם סופר, בשם הגט פשוט, מאי טעמא לא פירש רש"י בדלעיל (כט). ד"ה רבא, דמילי לא מימסרן לשליח, משום, שאין כח בדברים להיות חוזרין ונמסרין לאחר. ועוד דמה תשובה בדברים אלו לסברת המאן דאמר דמילי ממסרי. ועוד במאי פליגי בקרא או בסברא. ותירץ, דהנדון אם מילי מימסרן לשליח, תליא אם שליחות מועילה מסברא, והא דילפינן בקידושין (מא): מקרא, היינו אלא למעט שליחות לדבר עבירה, או שליחות דגוי. או דילמא, שעצם דין שליחות גזירת הכתוב היא. ובהא פליגי, דאם יסוד דין שליחות מסברא, אזלינן בתר דרך העולם שעושים שליח על דברים, והיינו טעמא דמאן דאמר מילי מימסרן לשליח, והוא מה שפירש כאן. אבל לעיל פירש רש"י, למאן דאמר מילי לא מימסרן לשליח, דטעמו, דיסוד דין שליחות מחידוש התורה, ובמילי שלא דומה לשליחות דחידשה בה התורה, ליכא שליחות.

(יד) **תוס' ד"ה הכא במאי עסקינן** (השני), ה"נ תימה, וכי לא ידע שיקשה לו עד שיאמר לג' כו'. כתב המהרש"א, דאף דהכא לאו מכח זה דקדק מתחלה, כמו לעיל גבי תנו. מכל מקום כיון שהקשה לו גבי תנו, "עד שיאמר תנו מיבעי ליה". היה לו לדעת שיקשה לו גם הכא עד שיאמר לג' מיבעי ליה.

(טו) **בא"ר**, ועוד דאי בדלא אמר לתלתא מאי איירא כתבו תנו נמי לא כו'. כתב המהרש"א, דמסתמא רישא בגוונא דסיפא איירא בדלא אמר לתלתא. והקשה, כיון דברישא לא תני תנו, ולמאי דאיירי השתא, רישא דוקא דלא אמר לתלתא, לא מצי למיתני בסיפא עד שיאמר לג', דהא כתבו בלא תנו אפילו בג' לא מהני. ותירץ, דאי רישא איירא בדלא אמר לתלתא לחוד אף דלא תני ביה תנו, מכל מקום קרשטא הוא, דאף באומר תנו לא מהני, והוה שפיר מצי למיתני בסיפא בגוונא שאומר לשלשה תנו דמהני. אבל לפי תירוצם, דרישא נמי איירא באומר לג' ובלא אמר תנו, לא מצי למיתני בסיפא עד שיאמר, דכתבו לא מהני אפילו בג'.

(טז) **תוס' ד"ה הכא במאי עסקינן דלא אמר אמרו**, בתוה"ד, וא"ת השתא דמוקי לה כר"י כו' ה"ל למנקט תנו כו' נימא דה"ה נמי אמרו כו' דמסיפא שמעינן כו'. כתב המהרש"א, דהתוס' לא פירשו כרש"י ד"ה אלא כולה, משום דקשיא להו, דליתני דתנו פסול, ונדע דאומר אמרו כשר, וכשמואל. וכמו שהקשה בחידושי הר"ן. ותירץ, דאי נקט "תנו" הוה מצינן למימר, דאף אומר אמרו פסול, דלא עדיף אמרו מתנו, וחד מינייהו נקט, ומדנקט "כתבו" ודאי שבא להורות, שאומר אמרו כשר.

דף ע"א

(א) **תוס' ד"ה ומשום כיסופא דסופר**, הוי מצי לשנויי כיון דאמר מר כשר ולא תעשה, לא שכיח. הקשה הפני יהושע, מאי קשיא להו, הא על כרחין סוגיין כמאן דאמר כשר ותעשה, דאי למאן דאמר כשר ולא תעשה, מאי קמקשה עד שיאמר אמרו, מיבעי ליה, הא אסור לכתחילה. אלא על כרחק איירינן אליבא דמאן דאמר כשר ותעשה. ונהי דלענין חתימה לכולי עלמא כשר ולא תעשה, מכל מקום מקשה שפיר, דליתני עד שיאמר אמרו לסופר לכתוב ואתם חתמו.

(ב) **גמ'**, אלא מחזורתא רישא ר' מאיר וסיפא ר' יוסי. כתב המהרש"א (במהדורא בתרא) דקשה קצת, למה היה למתניתין לאשמועינן, לפלוגתא דר' מאיר ור' יוסי. בשלמא אי כולה ר' מאיר או ר' יוסי, יש לפרש דאתי למתני לענין מחלוקת ואחר כך סתם, או לאשמועינן לענין אומר אמרו, אבל השתא קשה. ואין לומר דאתי לאשמועינן, דאפילו נתנהו לידו של בעל חזרו הוא ונתן, דפסול. דאם כן מנא ליה למקשה לעיל (עא): לומר רישא ר' מאיר, שמא ר' יוסי עצמו מחלק כך לענין תנו, דאם נתנהו לידו מודה ר' יוסי דכשר באומר תנו. וסיים שיש ליישב. [ולכאורה דבריו צרכים עיין, דאין יואיל לר' יוסי באמר תנו ויכתבו אחרים, הא הווי מילין]

(ג) **תוס' ד"ה תניא כוותיה**, בתה"ד, לכאורה וכו'. ביאר המהרש"א, דאמרי "לכאורה", משום דלא מייתי ראייה, אלא דלא מודה ר' יוסי באומר אמרו. והוקשה לתוס' דמאי תניא כוותיה איכא, והא אף לאוקימתא קמייתא, דרישא ר' מאיר וסיפא ר' יוסי, פוסל ר' יוסי באומר אמרו. ולהכי הביאו מהר"א אלחנן, ולדבריו אתי שפיר התניא כוותיה דר' אשי.

(ד) **תוס' ד"ה קולו**, בסוה"ד, דמסתבר למעטי. ביאר הפני יהושע, דחרש מסתבר למעוטי מטעם דאינו בן דעת, מה שאין כן בנשתתק וכל שכן פיקח גמור, דיהני הרכנה וכל שכן כתיבה, משום דקים לן שמתרצה. והוסיף הפני יהושע, דכל זה לשיטת ר"י דהרכנה לא עדיפה מכתובה, אבל ר"ת (הובא ברא"ש פרק האומר סי' י"ט) והרשב"א, כתבו, דלא ממעטינן הכא אלא כתיבה, משום דסבירא להו דהרכנה עדיפא.

מחולי זה מגרע טפי, דגם אם עמד, הרי שוב נתקיים התנאי, דמת מחולי זה.

דף עג ע"א

א רש"י ד"ה אידך (בדף עב), מי שלא הלך בשוק, מסתמא אף על פי שניתק לחולי אחר, יש בו מחולי הראשון ולא בעי אומדנא. הקשה הרשב"א, למה לן למימר הכי, והא אנן לפרוקיה למתניתין אליבא דר' הונא קאתינן, וכיון דאיפרקא סגי לן. והוה ליה למימר, דקא משמע לן, דבהלך על משענתו נמי בעי אומדנא. ועוד, אמאי שבקיה לדעמד. הכי הוה ליה למימר, קא משמע לן, דעמד והלך על משענתו בעי אומדנא ואידך לא. והוה שפיר טפי, דממעט לגווי דניתק מחולי לחולי ולא הלך, ועמד על משענתו ולא ניתק מחולי לחולי. דבתרויהוה גיט ואלא צריך אומדנא. ולכך פירש, דגם מי שלא עמד צריך אומדנא אם מת מהחולי הראשון, ומה שאמרו בגמרא אידך אינו צריך אומדנא, היינו למי שהלך בשוק ללא משענת, שאינו צריך אומדנא, דכיון שעמד וודאי בטל הגט.

ב רש"י ד"ה לא סבירא להו, דהיכא דלא אמר להו אם מתי סבירא להו דאם עמד אינו חוזר. כתב הרמב"ן, דרש"י לישנא רווחא נקט, לפרושי פלוגתייהו בחזרו ובאינו חוזר. אבל ודאי אפילו באומר אם מתי מחולי זה פליגי לענין עמידה, כגון שהלך בשוק בלא משענת, דלרב הונא בטל הגט, ולרבה ורבא אומדין אותו מפני התנאי. והר"ן (לד: מדפי הריף) פליגי עליה. וכתב, דדברי רש"י מדוקדקין, ורבה ורבא לא פליגי אלא בסתם. דאיכא למיחש שמא יאמרו יש גט לאחר מיתה. אבל באומר מהיום אם מתי מחולי זה, מודו לרב הונא שכל שהלך בלא משענת בטל הגט. שלא יאמרו כשמת, שיש גט לאחר מיתה, שהרי הזכיר בפירוש מהיום.

ג תוס' ד"ה מאי שנא, טעמא רבה איכא. והרשב"א ביאר, דלגמרא דילן משמע, דאם לא יעמוד מחולי זה הכי קאמר, אם יעכבנו חולי זה מלעמוד, והרי לא עכבו אלא ארי או נחש. והיינו נמי דשלוו מתם, אכלו ארי אין לנו. פירוש, דאין לנו שיהא גט משום דלא עמד, שהרי לא עכבו אלא ארי, ואם כן סיפא דברייתא משבשתא היא ולא משום אונסא דלא שכיה, אלא אפילו באונסא דשכיה, ומשום תנאו.

ד רש"י ד"ה קבילו עליהו, המוכרים. והר"ף (לה. מדפי הריף) פירש, דקאי אספנים, שהם קבלו על עצמם את האחריות, ואותם הוא תבע.

ה תוס' ד"ה איתיביה רבינא, בתוה"ד, תימה מאי פריך וכו'. הקשה הפני יהושע, מאי קשיא, הא התם איירי בתנאי דאם לא באתי מכאן עד י"ב חודש, שהוא תנאי דשב ואל תעשה, ושייך שפיר חששא דצנועות יחמירו על עצמן אף לאחר י"ב חודש, אף דסתמא מותרות לינשא, דאין לחוש שמא איתניס. וכן בפרוצות, איכא למיחש דוימנין דאיתניס ואמרה דלא אניס. אבל הכא שהתנה בפירוש, אם ימות מחולי זה, תו לא שייך חששא דצנועות עד שתדע שמת. וכן חששא דפרוצות, דמסתמא לא תינשא עד שתדע אם נתקיים התנאי. וסיים שיש ליישב בדוחק.

ו שם בסוה"ד, ולא משום סייעתא. ביאר המהרש"א, דלפי משמעות הסוגיא לא השיב לו דמשובשת היא, אלא דאדמותבת לי מסיפא תסייען מרישא, דיש טענת אונס באונסא דלא שכיה. אבל לפירוש ר"י, דמחלק בין היכא דהוי בכלל משמעות לשונו, והיכא דלא הווי. מסיפא שפיר אותבן ליה במכל שכן, אבל מרישא לא תסייען, דאימא משום דלא הוה בכלל משמעות לשונו. מה שאין כן בהך עובדא דקביל עליה כל אונסא, הווי בכלל משמעות לשונו. ולהכי כתבו התוס', דעל כרחך לא השיב לו אלא דמשובשת היא, משום דקשיא רישא לסיפא, דתרויהוה איירי בחד גוונא, בדלא הו בכלל משמעות לשונו.

ז מתני', לא תתיחד עמו. כתב הרשב"א, כלומר מפני שהוא בוש מלשמש בפניהם. ודוקא ביש עדים שראוה שנתיהדה. וטעמא, דאמרינן הן הן עידי יחוד הן הן עידי ביאה. וכתב הר"ן (לה. מדפי הריף) בשמו, דלא סגי שיש עדים, אלא בעינן שגם הבעל יראה אותם, דאם אינו רואה, יודע הוא שאין הקידושין חלים בלא עדים, ובעלתו היתה לשם זנות.

ח מתני', שם. כתב הר"ף (לה. מדפי הריף), ראה אחד בשחרית שנתיהדה עמו וא' בין הערבים אין מצטרפין. וכתב הר"ן (שם), דאף דבממון הלואה אחר הלואה מצטרפים. אישות דשייך ביה נפשות, עדות בבת אחת בעינן. והקשה בחידושי הגרע"א, אמאי לא אמר בפשיטות, דבממון שהעדים רק לראיה מצטרפין, אבל בקידושין דמעשה הקידושין נתפס רק בעדים, איך שייך שיצטרפו. הא מכל מקום כל מעשה ומעשה לא נתפס לקידושין. ונשאר בצריך עיון. ובשו"ת שאגת אריה (החדשות סימן א) כתב, דאין כוונת הר"ן דנתקדשה בפני עד אחד, רק דכל אחד מעיד דנתקדשה בפני שנים. אמנם בחידושי הריטב"א (מכתב יד) לקמן (עד), כתב, בשם הרמ"ה, דהטעם דלא מהני בנתייחדה בפני עד אחד שחרית, ולפני עד אחד ערבית, משום דכיון דבעי עדים לקיומי לא שייך צירוף.

ט מתני', אפילו על פי עבר וכו'. כתב התוס' יום טוב, דהיינו אפילו אחד, וכדפסק

לשיטת רש"י לקמן (פד:): ב"ה פוסלין בגט שכתב, דכל התנאים פוסלין בגט, כשנכתבו בגוף הגט. אם כן על כרחך איירי הכא בעל פה, ולשיטת התוס' (שם) ב"ה כל, שמפירי פירוש אחר ולדידיהו שרי לכתוב תנאי בגט, תירץ, דפשיטא לתלמודא דלישנא דהרי זה גיטך, משמע דאיירי בתנאי בעל פה.

טו גמ', אילימא דאמר לה מהיום ורבנן, צריכא למימר. הקשה הפני יהושע, דטפי הוה ליה לאקשווי, אי בדאמר לה מהיום ורבנן, היאך אמר רבא כשאמות ולאחר מיתה אינו גט, הא תנן במתניתין מהיום ולאחר מיתה גט ואינו גט. ותירץ, דלמאי דמוקמינן מימרא דרבא, באמר לה מהיום ורבנן. איכא למימר, דרבא סובר כר' יוחנן בקידושין (ס). דמעכשיו ולאחר ל' יום, וכן מהיום ולאחר מיתה, לא מספקא לן אי תנאה או חזרה. אלא שמתחיל הגט מהיום, וגומר לאחר מיתה או לאחר ל'. ומהאי טעמא מקשה התם דכל גיטא דמשיירי ביה לאו כלום הוא. ומטיק אביי, דמהיום ולאחר מיתה לא הוי גיטא כלל. והא דתנן גט ואינו גט, היינו לענין חליצה, גיירה משום ד"היום אם מתי". ולפי זה שפיר קאמר רבא דכשאמות ולאחר מיתה אינו גט, והיינו מדינא ולא לענין חליצה. וכתב התורת גיטין, כי נשמט מהפני יהושע דהרשב"א הקשה כן לקמן (עו:). ותירץ, דאף בסיפא דאמרינן כשאמות ולאחר מיתה אינו גט, היינו שאינו גט מספק, וחולצת ולא מתייבמת.

טז גמ', פשיטא מרסיפא לרבנן חולצת רישא נמי לר' יוסי. הקשה הגרע"א, הא צריך לאפוקי דלא נימא דמבטל הוכחת זמן שטר, וכמו שכתב הכא בתוס' ד"ה אי א"ר יוסי. ונשאר בצריך עיון גדול.

יז גמ', רבי לא סבר לה כרבי יוסי דקתני כזה גט. הקשה המהרש"א (במהדורא בתרא), הא רבי יהודה נשיאה רבי הוא, ואם כן הא אמר לעיל, דבי דינא דשרי מישחא דהיינו ר' יהודה נשיאה, סבר כרבי יוסי. ותירץ, דצריך לומר דשמואל קאי ללישנא קמא דאמר על רב הונא שלא סבר להאי שינויא "דרבי לא סבר כר' יוסי".

יח גמ', שם. כתב המהרש"א (במהדורא בתרא), דהא דאצטריך התרצן לכך, אף שהיה לו די לתרץ דקמשמע לן דרבי יוסי לא סבר כרבי. היינו משום שהיה קשה לו מנא לן לר' הונא לומר שרבי יוסי לא סבר כרבי, וצריך לתרץ שדייק תיבת "כזה" דנקט ר' יוסי, והוקשה לו הא גם רבי נקט "כזה" ולא ממעט כלום. לכך תירץ, ד"כזה" דרבי נמי אתא למעוטי.

יט גמ', אמר ר' הונא גיטו כמתנתו. ופירש רש"י ב"ה גיטו, דגיטו דשכיב מרע כמתנתו. הקשה הפני יהושע, הא במתנת שכיב מרע גופא, היכי דהיתה מתנה במקצת בעי קנין, ואם עמד אינו חוזר. ואי מיירי בשכיב מרע שנתן כל נכסיו, דביה אמרינן דמסתמא אדעתא דמיתה יהיב. אכתי תקשי, דשאני מתנת שכיב מרע דטעמא כדמטיק בבבא בתרא (קמז:), דהם אמרו דמהני מתנתו שלא תטרף דעתו, והם אמרו דאם עמד חוזר. מה שאין כן בגיטין, ומנא לן דסמכינן אאומדנא. ואם תמצו לומר, דאיירי בשכיב מרע ובקנו מידו, דמהני מדאורייתא, ואפילו הכי חוזר כדשמואל בבבא בתרא (קנב). דאם עמד חוזר. אכתי תקשי דהיה לו להוכיח מהתם. עוד הקשה, דאף דגבי מתנת שכיב מרע בבולה מוכחא מילתא, היינו משום דלא שכיה שיתן אדם כל נכסיו, ובוודאי אדעתא דמיתה נתן. מה שאין כן בגט, שמצאנו כמה בני אדם בריאים מגרשין נשותיהן. ותירץ, דמיירי במסוכן שפקץ עליו החולי, דהוה כמצוה מחמת מיתה, דאפילו במתנה במקצת מהני ביה, ואף שקנו מידו, אם עמד חוזר, והוא הדין לגט, כיון דמצוה מחמת מיתה הוא, ודומיא דמתניתין, דקאמר זה גיטך אם מתי, דהיינו מחמת מיתה. ואין להקשות מדוע לא התנה, דיש לומר, דאין לו תנאי. [וכן משמע בחידושי הריטב"א (רבינו קרשקש)].

כ רש"י ד"ה אע"ג דלא, כרתנן וכו' ר' שמעון שזורי אומר אף המסוכן. הקשה בחידושי הגרע"א, אמאי לא נקט היוצא בקולר [דהוא לכולי עלמא] כיון דחד טעמא אית להו משום דבהול. [ולכאורה יש לומר, דר' הונא אמר דבריו אשכיב מרע. אמנם עיין לעיל (סו). במעשה דגניבה שהיה יוצא בקולר והשוותה הגמ' דינא דרב הונא. אמנם יש לומר, דהיינו משום דלמסקנא הווי מצוה מחמת מיתה. אבל לפי מה שביאר הפני יהושע באות הקודמת, לרש"י דברי ר' הונא איירי בכהאי גוונא. והדר צריך עיון]

כא תוס' ד"ה אמר רב הונא, בתוה"ד, מה צריך במתני' למתני מהיום אם מתי. הקשה המהרש"א, הא אף דמהני בבריאה בלא תנאי מכל מקום איצטריך למיתני מהיום אם מתי, לילף דמהני האי תנאה.

כב שם, בתוה"ד, כיון דשוב מת מאותו חולי וכו'. הקשה הפני יהושע, דלקמן (עג). מקשינן לרבא ורבה, דמי איכא מידי דמדאורייתא לא הוי גט ומשום גזרה שרינן אשת איש לעלמא, ולפירוש התוס' דכיון שמת, אינה אשת איש, הוה לה לגמ' לאקשווי דשרינן יבמה לשוק.

כג שם, בתוה"ד, דאפילו עמד והלך בלא משענת כיון ששוב מת מאותו חולי אינו חוזר. הקשה המהרש"א, מהאי טעמא תקשי לפירוש רש"י, מאי פריך הגמ' ממתניתין לרב הונא, ואימא רב הונא דווקא בסתם קאמר דאם עמד חוזר, אבל בתנאי אם מתי

זה הגט קיים.

ב) גמ', אשם תלוי איכא בינייהו. פירש רש"י בד"ה בעילתה תלויה, דלר' מאיר וכו' הלכך כשמת איגלאי מילתא דגרשה הואי בשעת ביאה. הקשה **הקובץ ביאורים** (אות מא), הא אשם תלוי אתי משום שעבר על ספיקא דאורייתא לחומרא. כמו שמוכח מקושית הראשונים על הרמב"ם, דסבר דספיקא דאורייתא מדאורייתא לקולא. ואם כן, מה לי אם עתה איגלאי מילתא דבשעת ביאה גרשה היתה. הא קודם שמת היה ספק, ואסורה לחומרא, ועבר על האיסור. ומדוע לא יביא אשם תלוי. ותיירץ בדוחק, דחיוב אשם תלוי דווקא בגוונא שיש לצדד דאשת איש היא. אבל אם באמת גרשה היא, אף דאנן מספקא לן האשם אינו מועיל. ואף דלפי זה כל אשם תלוי ספק חולין בעורה הוא, התורה גורה התיירתו.

ג) תוס' ד"ה אשם תלוי, ושמה אי הוה מספקא לן. ביאר **המהרש"א**, דכתבו "שמה", כיון דמספקא להו אי בעי ר' מאיר חתיכה מב' חתיכות.

ד) תוס' ד"ה ר' יוסי, ולא בעי ר' יוסי חתיכה מב' חתיכות. **הקובץ ביאורים** (אות מב) הביא **תוס' בכתובות** (כב): **ד"ה באשם תלוי**, שכתבו, דלמאן דאמר דבעינן חתיכה משתי חתיכות משום דבעינן איקבע איסורא. היכא שהיתה בחזקת אשת איש הווי איקבע איסורא. והקשה הא הכא איקבע איסורא ומאי קשיא לתוס'. ותיירץ, דדברי התוס' למאן דאמר דטעמא דבעינן ב' חתיכות, משום דאפשר לברר איסורו. ואם כן הכא כחתיכה אחת דמי.

ה) גמ', בעלה חייב במונותיה. ביאר **הריטב"א** (רבינו קרשקש), דליכא לפוטרו משום המוציא מחבירו עליו הראיה. דחייב משום דאגידא גביה, שהרי מחמתו אינה יכולה להנשא. ו**בחדושי הר"ן הוסיף**, דלרבנן אין חייב במונותיה, כיון דהספק עומד להתברר. **ו) גמ', איכא בינייהו שנתקרב הגט או שאבד.** כתב **הריטב"א בקידושין** (ס): דנקרע, לאו דווקא, והוא הדין כל שאינו ברשות הזוכה לה, כגון ברשות הרבים, או בצדי רשות הרבים למאן דאמר דכרשות הרבים היא.

ז) גמ', איכא בינייהו שפשטה ידה וכו'. הקשה **הרש"ש בקידושין** (ס). אמאי קאמר לשון דיעבד ולא דנפקא מינה, אם מותרת לפשוט ידה ולהינשא לאחר. ותיירץ, לשיטת התוס' (התם, והכא בעמוד ב') **ד"ה אדמפלגו**, דלר' יהודה נמי היא ספק מקודשת, ואסורה להינשא לאחר לכתחילה. ועוד תירץ, שאסורה להנשא לכתחילה לאחר, משום דהווי "כעני המהפך בחררה" שנקרא רשע, כדאיתא **בקידושין** (נט). עוד תירץ, דאף לר' הונא יכולה להינשא לאחר, משום שיכולה שלא לקבל את המאתיים זו. (לשיטת הפוסקים דבתנאי שהוא בידה בשב ואל תעשה, לא חישינן שתעבור עליו (ש"ע אהע"ז קמ"ג ב'). ובצירוף לישנא **דלקמן** (עמוד ב'), דנתינה בעל כרחא לא שמיא נתינה).

ח) גמ', שם. הקשה **הר"ן בקידושין** (כה). מדפי הרי"ף, הא לרב הונא נמי צריכה גט, כדין אשת איש שפשטה ידה וקבלה קידושין מאחר, דהווי כאומרת גירשתני. דאפילו שלא בפניו נאמנת להחמיר, משום חזקה דאין אשה מעיזה בפני בעלה. ותיירץ, דהכא לא הוי כאומרת גירשתני, משום שיש לפרש, שקבלה קידושין מאחר, משום דסברה שלא יקיים התנאי, ולא יתן המעות. וכתב **בחדושי הגרע"א**, דמדבריו חזינן, דלא כדעת **הגט פשוט** דאמר, דנאמנת לומר גירשתני דוקא בנשואה ולא בארוסה, דיכולה להעני. דלדבריו מה הקשה הר"ן, הא הכא מיירי בקידשה, והיא ארוסה.

ט) גמ', וצריכא. ביאר **המהר"ם ש"ף**, דכפל הצריכותא, משום דבעי לפרושי, למה ליה למתניתין דגיטין וקידושין, אליבא דר' יהודה ואליבא דר' הונא.

י) גמ', רבן שמעון בן גמליאל אומר נותנת לאביו או לאחיו או לאחד מן הקרובים. הקשה **הרש"ש**, ממה נפשך אם יש לו אח הרי הוא קודם ליורשו ואינה יוצאה בנתינתה לקרובים, ואי אין לו אח, אמאי תיתן הא אינה זקוקה ליבם. ותיירץ, דנפקא מינה א. שתיפטר מאבילות. ב. שלא תקרא קטלנית. ו**החשק שלמה** כתב, דנפקא מינה היכא דהיבם קטן, דנותנים לקרובי הקטן עד שיגדיל, כמבואר **בשולחן ערוך** (חושן משפט סימן רפ"ח ס"ח). עוד ביאר, דאיירי כשהיבם מוחל הירושה, ואינו רוצה לקבל כדי שתזקק ליבום, ולכך נותנת לקרובים. ו**הריטב"א** (מכתב יד) ביאר, דפעמים אף דליכא יבם, צריכה שיתקיים הגט, כגון שפשטה ידה וקיבלה קידושין מאחר בחיי בעלה, ורוצה שיחולו הקידושין.

יא) גמ', ולאחר לא הנשא עד שתתן. כתב **הר"ן** (לה: מדפי הרי"ף), דמשמע, דכל אשה המתגרשת על תנאי, אין מתירין לה להנשא, עד שתקיים תנאה. והקשה, **דלקמן** (פג). מקשינן "אי הכי כולי תנאין דעלמא לא תינסוב, דלמא לא מקיים תנאה, ונמצא גט בטל ובניה ממזרים". משמע דבכל תנאי מותרת לינשא, ואין חוששין שמה לא תקיים התנאי. ותיירץ, דדוקא בתנאי דשב ועל תעשה, כגון שלא תינשא לפלוני, ושלא תשתי יין, אין חוששין שתעבור על תנאה. אבל תנאי דהכא דהוא בקום ועשה חוששין שלא תקיימו. (ועיין באות הבאה) אמנם הביא, **דיש אוסרים** אף בתנאי דשב ואל תעשה. וביארו לגמ' **דלקמן** (פג). דמקשי, דאפילו על ידי קיום התנאי לא יהא גט, משום שבשעת נתינת הגט היה ראוי לחוש לביטולו, נמצא דאין זה כריתות. עוד כתב, דבתנאי

הרמב"ם (פ"ח מגירושין ה"ב). והא דתנן הכא, בפני עדים, לשון עדות בעלמא הוא. **י) מנתי, אפילו על פי שפחה.** כתב **הרשב"א**, דאם אמרה השפחה דלא נתעסקו, ודאי מהימנא, וכדאיתא **בכתובות** (כו): שאין השפחה חשודה גם לשתוק בקלקולה וגם להעיד עדות שקר, דתרתיה לא עבדא.

דף עג ע"ב

יא) רש"י ד"ה כאשת איש, והבא עליה בחנן. הקשה **בחדושי הכתב סופר**, הא התראת ספק היא, דשמא בוו השעה ימות והווי גט שעה אחת קודם מיתתו. ותיירץ, דאיכא תרי חזקות כנגד. א. דרוב חולים לחיים. ב. חזקת אשת איש. ומשום הכי הוי כהתראת וודא.

יב) גמ', ואין חוששין לקידושין. באבני מילואים (קמט, א) הוכיח מכאן, שאף שבאומר לא בעלתי לשם קידושין אינו נאמן, משום שחזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות. אם מעשיו מוכיחין כגון שנתן אתנן, נאמן.

יג) רש"י ד"ה ואין חוששין לקידושין, ואי לתרומה בת כהן לא מיפסלה. אמנם **התוס' ד"ה נתן**, כתבו, בתה"ד, דלר' אלעזר דאמר דפנוי הבא על הפנויה עשאה זונה. נקט נמי שפיר דחוששין משום זנות. והקשה **בחדושי הגרע"א**, אם כן היאך כתב רש"י, דלתרומה לא מיפסלה אלא בבית עבירה, הא לר' אלעזר בלא בית עבירה עשאה זונה. ותיירץ, דסבירא ליה **כתוס' דיבמות** (טט). **ד"ה לא פוסלין**, דאף לר' אלעזר לא עשאה זונה, אלא לאוסרה לכהן, דמפסלה בביאתו ונתחללה, אבל לא לתרומה. (ועיין עוד באות טו).

יד) תוס' ד"ה נתן לה כספים, בסוה"ד, ומיהו לר' אלעזר דאמר פנוי וכו'. הקשה **בחדושי הגרע"א** (אתוס' ד"ה א"כ), דתוס' הכא דלא **כהתוס' דיבמות** (טט). **ד"ה לא פוסלין**, שכתבו, דאינו פוסל מתרומה. ותיירץ, דאף הכא כוונתם ליאסר לכהן ולא לענין אכילת תרומה. ואף דבלאו הכי אסורה לכהן משום גרושה, איכא נפקא מינה, לעבור בשני לאוין.

טו) תוס' ד"ה אם כן, דהני תרי מילי סתרי אהרדי, הקשה **בחדושי הגרע"א**, דאפשר לומר דהוי ספק קידושין וחוששין לכאן ולכאן, חוששין לקדושין להצריכה גט, וחוששין לזנות לפוסלה בתרומה וכו'. אלעזר. ותיירץ, דאף לר' אלעזר אינה נאסרת באכילת תרומה, אלא דלוקה שתי פעמים משום גרושה ומשום זונה, הכא דהוי ספק זונה, ליכא נפקא מינה, משום דאין מלקות מספק. (ועיין לעיל אות יד-טו)

טז) תוס' ד"ה תנא, בתה"ד, ואפילו לא מת מאותו חולי. ביאר **החכמת שלמה**, דלאו דווקא שמת מחולי אחר, אלא אפילו שלא מת כלל, תלינן שמה היה מיועד למות ולבסוף בטלה הגזירה דלא אמרינן ברירה למפרע. וכן כתב **הרשב"א**. ו**המהרש"א** כתב, דמשמע מתוס' דדווקא במת, אלא שמת מחולי אחר, אמרינן דודאי אין ברירה. וביאר, דהתוס' לא הקשו מלא מת, משום דברבר שעתיד להתברר, כגון אם יחיה או ימות גם ר' יוסי מודה לדעת רש"י, שיש ברירה.

יז) תוס' ד"ה אמר רבה, בתה"ד, שיחול מחיים שעה אחת סמוך למיתתו. פירש **הרא"ש** (סימן ד), דלפי זה משמעות לשונו, "מהיום יחול תנאי זה אם ימות", אבל הגט עצמו יחול רק שעה אחת קודם מיתתו. אבל **הר"ן** פירש משמעות הלשון, "מהיום אם מתי" היינו "מאותו היום שאמות".

יח) שם, בתה"ד, ואע"ג דקאי ארישא אמיהוים אם מתי פריך שפיר וכו'. כתב **החכמת שלמה**, דבשלמא לפירוש **רש"י ד"ה אמר רבה**, דמילתא באפי נפשה היא ולא קאי אמנתיתין, איכא למימר, דסבר המקשן, דאיירי באומר אם מתי בלבד. ומשום הכי פריך שפיר, והא אין גט לאחר מיתה. והקשה **המהרש"א**, דאין זה מספיק, דאכתי לר' יוסי דאמר "זמנו של שטר מוכיח", ואם מתי, הוי כאומר מהיום אם מתי, כיון דפשיטא ליה במהיום אם מתי משעת נתינה הוא, הוא הדין באם מתי לר' יוסי. ולהכי פירש, דלרש"י נמי, לדברי המקשה הוי כפירוש התוס', וכל מה שפירש רש"י הוא לדברי התרצן.

יט) תוס' ד"ה אמר רבה וא"ת והא דאמר כל היוצא וכו' כאשת איש לכל דבריה לפירוש ר"ת. ביאר **המהר"ם ש"ף**, דכוונת התוס' להקשות, דאם כן נמצא דדוד חטא.

כ) בא"ד, ומיהו לפירוש הקונטרס. כתב **הרש"ש**, דלא גרסינן לה, משום דאף לפירוש ר"ת יש לומר שהיו אומרים בפירוש, דכוונתם מהיום דווקא ולא מעת שאנו בעולם.

כא) בא"ד, "יל דלאו דווקא וכו' כלומר אם לא יבא בסוף המלחמה. ביאר **המהרש"א**, דאף דאורייה, בא מן המלחמה, מכל מקום כיון שלא בא בסוף המלחמה נתקיים התנאי, וכן כתבו **התוס' בבבא מציעא** (נט). **בד"ה נוח**.

דף עד ע"א

א) גמ', ומטמא לה. הקשה **הרש"ש**, פשיטא שאינו יורשה ומטמא לה, מאחר דכל רצונו בגט הוא רק אם ימות לפניו. וכתב, **דבתוספתא** לא גריס לה. אבל **הרשב"א לעיל** (עב): הוכיח מהכא, שאין צריך שימות לפניו, ואף כשהיא מתה לפניו, כל שלבסוף מת מחולי

מקום לא חשיב כמחילה דהכא חפץ בתנאי, אלא שנתנית הדמים תחשב לקיום התנאי. (יח) גמי, בעי מיניה וכו' על מנת שתתני לי ר' זוזו וכו'. ביאר המהר"ם שוף, דלא בעי לה באיצטלא דקאי ביה, משום דלשון מחילה אין שייך בדבר שהוא בעין, והיה צריך לומר "וחזר ואמר נתונים לך", ובנתינה אפשר דמהני, דהוי כחזר ונתנו.

(יט) גמי, אמר ליה אינה מגורשת. כתב הרשב"א, דדוקא למחול התנאי אי אפשר, אבל יכול לחזור ולומר "להיוי גיטך" בלא שום תנאי, ואין צריך ליטלו הימנה וליתנו לה, דהא קיימא לן כרבי לקמן (עח). באמר כנסי שטר חוב. ובשו"ת הרא"ש (כלל מה סכ"ו) כתב, דלא יואיל אפילו אי יתן לה הגט שוב, דכבר אינה אשתו, דהרי נתן לה גט גמור. אלא יקדשנה ויחזור ויגרשנה סתם. אמנם הרשב"א חילק בין הא דאיתא לקמן (פב), דהמגרש את אשתו ואמר לה חוץ מפלוני וכו', כיצד יעשה יטלנו הימנה ויחזור ויתננו לה. דהתם קנאתו לגמרי ליפסל בו. אבל הכא, כיון דאי בעיא לא מקיימא תנאה, ונמצא גט בטל, לא קנאתו.

(כ) תוס' ד"ה חיסורי מיהסרא, ואם תאמר וכו'. והרשב"א תירץ, דלא מסתבר טעמא דר' שמעון בן גמליאל, כדאמר בסמוך, דהכא אין הלכה כמותו, לא בעי לאוקמי מתניתין בטעם חלש.

(כא) גמי, לימא רב יוסף דאמר כרבנן ורבה דאמר כרשב"ג וכו'. הקשה התורת גיטין, הא לא דמו, דהדמים בעד האיציטליא נותנת האשה משלה, אבל הגשמים משמים. ודומה כאילו הבעל מצא מציאה, שבודאי אינה בעבור האיציטלית. ועוד, דלא דמי להא דר' שמעון בן גמליאל. דהתם אינה נותנת לו האיציטלית כיון שאבדה, ואינה יכולה לומר דמקיימת לתנאה. מה שאין כן בהך דרבה, שהאריס אומר אנא הא קאימנא, ורוצה להשקות השדה ולקיים התנאי, אלא שאתה אינך רוצה שאקיימו. ותירץ, דכיוון שהאריס כבר קנה חלקו בשדה, כדכתבו התוס' ד"ה רבה, ואין עליו אלא חוב ההשקאה, משמיא הוא דרחמי עליה ופטורוהו מחובו. ומשום הכי תלינן דבמוליה וכותיה דהאריס ירד הגשם. והשתא מדמה שפיר, דלרבנן דאמרי איציטליא דווקא, הכי נמי כשאמר לדלות ולא דלה, אמרינן דבעי לדלות דווקא, ולא דהמים שבאו במזלו, יהיו תמורת המים שחייב ליתן בידיו. מה שאין כן לרבי שמעון בן גמליאל, דכל שנעשה בדבר השוה לו כפי התנאי, נחשב קיום התנאי.

(כב) תוס' ד"ה רבה אמר, בתוה"ד, אבל הכא שהוא אריס וכו'. ובהשגות הראב"ד על הרי"ף (לה: מדפי הרי"ף) כתב, דלאו דוקא אריס, אלא אפילו קבלן דינו כן, שאם קיבל לקצור קמה, וקצר חציה, ובאו אחרים וקצרו השאר, או נמלים וקרטמוה, וזה בשכירותו. דדוקא בפועל אמרינן דפסידא דידיה, לפי ששכרו אינו אלא כפי טרחו, ואי אינו טורח אינו נוטל, מה שאין כן קבלן אין שכרו תלוי אלא בגמר מלאכה, וכל שנגמר המלאכה, אפילו על ידי אחרים, נוטל קבלנותו. והביא, דיש אומרים, דאף בפועל שהתחיל במלאכה דינו כן, והא דאמרינן בבי"מ דפסידא דפועלין, דוקא כשלא התחילו במלאכה. והרמב"ן בספר הזכות (שם) חלק וכתב, דאפילו בקבלן פסידא דידיה הוא.

(כג) גמי, התקין הלל הזקן וכו'. הקשה האגודה (הובא ברמ"א י"ד סימן ר"לג ס"יב), אמאי הוצרך לתקן תקנה זו, נימא דכיון דהלווקח נטמן, המוכר אנוס, במה שלא גאל, ולא יחלט הבית. וכתב, דמוכח מהכא דאנוס ביום אחרון לא חשיב אנוס, דכיון דמעיקרא היה בידו לגאול, לא איכפת לן מה שהיה אנוס ביום האחרון, וכתב בחידושי החתם סופר, דדוקא היא דאיכא מצוה לזרוזי, כגון הכא דמצוה לגאול נחלתו שבארץ ישראל, אמרינן דלא שמיא אנוס. והקצות החושן (סימן נה ס"ק א') דחה ראייתו, דאפשר דהא דהוצרך הלל לתקן אינו משום הא, אלא משום דהתם לא שייך כלל דין אנוס, ואפילו היה אנוס כל הי"ב חודש. כיון דזכות הגאולה שנתנה לו התורה, בתוך י"ב חודש, ולא יותר, ומאי איכפת לן מאיזה סיבה לא גאל, סוף סוף עבר הזמן.

שברשות אחרים, חיישין שלא יתקיים התנאי, אף בתנאי דשב ואל תעשה, כדאמרינן גבי "אם לא באתי מכאן ועד י"ב חודש" דחיישין שמא יבוא.

(יב) גמי, שם. (עיין באות הקודמת) אמנם הרמב"ם (פ"ח מגירושין ה"א) כתב, דמותר לה לינשא לכתחילה וכו' ואין חוששין שמא לא תקיים, הואיל והיה התנאי במעשיו או בעל מנת. והקשה הטור (אבן העזר קמ"ג ס"א), דבהדיא קתני בגמ' "ולאחר לא תנשא עד שתתן". ותירץ המגיד משנה, דהרמב"ם סבר דסוגיא דלקמן (פג.) (הובא באות הקודמת) פליג אסוגיא דידן, ופסק כדלקמן.

(יג) גמי, עד כאן לא פליגי אלא דמו סבר לי ולא לזרשי וכו'. הקשה התוס' הרא"ש, מנא ליה הא, דלמא לכולי עלמא לי ולזרשי, ובדרב הונא ורב יהודה קמיפלגי, ותנא קמא סבר כרב יהודה, דאינה מגורשת עד שתתן. ותירץ, דמשמע ליה דלרבנן זוקקה ליבם ומתייבמת, והא ליתא לרב יהודה כדכתבו התוס' (בעמוד ב') בד"ה אדמויפלגי, דרב יהודה דוקא לחומרא קאמר. וכן תירצו התוס' בקידושין (ס:) בד"ה אבל. והקשה בהגהות הגרא"מ הורוויץ בקידושין (שם), דודאי אם תרצה להתייבם לא תתן ותותר להתייבם, ולא חיישין שמא תתן אחר כך. והרמב"ם (פ"ח מגירושין הכ"ב) כתב, דחולצת ולא מתייבמת, כיון דלא קבע זמן שיתבטל הגט. וכתב החסדי דוד (תוספתא פ"ה ה"ה), דדייק כן מדרתני "ואם לאו זוקקה ליבם" דמשמע ויקה בעלמא.

(יד) תוס' ד"ה איכא בניניהו, בתוה"ד, והכי נמי הוה מצי למימר שנקרע וכו'. כתב החכמת שלמה, דהתוס' הכא פליגי אדעת ר"י בתוס' (בעמוד ב') בד"ה אדמויפלגי דכתב, דאף לרב יהודה דאמר לכשתתן, מכל מקום ספק מגורשת. ולדבריו ליכא למימר איכא בניניהו כשנקרע, דהא אף לרב יהודה בעי גט מספק. וכן כתבו התוס' בקידושין (ס:) בד"ה איכא בניניהו. והמהרש"א כתב, דאין נראה דבשני דיבורים הסמוכים יהיו דברי התוס' סותרים. ולכך ביאר, דתוס' דידן סברי, דאיכא בניניהו אם פשטה ידה וקיבלה קדושין משלישי, דלרב הונא אינה צריכה גט, ולרב יהודה צריכה גט מספק. ואין לתמוה דהתוס' בקידושין לא סברי כן, דהוה שני מקומות. ונראה, דפליגי נמי לענין מה שחילקו כאן בין קדושי כסף לשטר. והמהר"ם שוף סבר דליכא להא נפקא מינה, דממה נפשך, לר' יהודה נמי לא בעי גט משלישי. דאם חל גט למפרע, תפסי קידושי שני, ואין בקידושי שלישי ממש, ואם חל רק לכשתתן, אף קידושי שני לא תפסו, אלא אם נאמר שקבלה משלישי אחר שנתנה, וזה דוחק. לכך פירש, דאיכא בניניהו, דלרב יהודה אין רשאי לבעול על סמך הקידושין השניים, ולרב הונא רשאי.

דף עד ע"ב

(טו) תוס' ד"ה אדמויפלגי ונראה לר"י וכו'. ובתוס' הרא"ש תירץ גם את הקושיא דאין ענין זה לזה. דכיון דמצינו בר' יוחנן, דלא הוי גט כלל, ומטעם גזירה, הוא הדין בעל מנת, אפילו לאו כאומר מעשיו, מכל מקום חולצת ולא מתייבמת, מהדיא גזירה.

(טז) גמי' כח דהיתרא עדיף. הקשה הרשב"א, אי מיפלגי בעל מנת, אשמועינן נמי כחא דהיתירא, בגוונא דעל מנת שתתני לי מאתים זוז, ונקרע הגט או שנאבד. ותירץ, דאפילו הכי במהיום ולאחר מיתה שמעינן היתירא טפי, דאף דאתני בהדיא בלאחר מיתה, אמר רבי, דכוח גט.

(יז) גמי, ר' שמעון בן גמליאל אומר תתן לו את דמיה. הקשו התוס' בערכין (לב.) ד"ה מדיאציטריך, היכי דמי, אי מתרצה הבעל לקבל הדמים במקום האיציטלית, אם כן מחל אתנאי דאיציטלית, ואפילו הכי לא מהני לרבנן, ואם כן תפשוט הא דאיבעי בסמוך, אי מהני מחילה בתנאי. ואי אינו מתרצה בקבלת דמיה, ואפילו הכי מהני לר' שמעון בן גמליאל. תפשוט הא דבעי בסמוך, אי מהני נתינה בעל כרחו. ותירצו, דאין הכי נמי, וזיל הכא וזיל הכא קמדחי ליה. והרשב"א (כאן) תירץ, דמיירי דמתרצה לקבל דמיה, ומכל

הצטרף גם אתה ללומדי ה"דרת היוזמי" בעיון!!!

זמני השיעור בדף היומי בעיון ע"י רבני הכולל בכל יום בין השעות 9:45-10:45 בבית המדרש "משכן אהרן" שע"י חניכי ישיבת פוניבז' מודיעין עילית ת"ו

יש אנשים שרוצים לעשות יד ושם לזכר עולם על נשמת אבותיהם ועושים להם מצבה של אבן וכו'...
יתנדב עבורו איזה ספר הצריך לרבים ללמוד בו, ויכתוב עליו את שמו, ובכל עת שילמדו בו יהיה לנחת רוח לנשמת הנפטר... (הח"ח באהבת חסד ח"ב פט"ו)

כתובת המערכת: רח' שאגת אריה 17/25 קרית ספר מודיעין עילית. טל/פקס: 08-9741714 ©